

Sjukdomar i Skellefteå på 1800-talet

Doktor Genberg skrev i en av sina ämbetsberättelser omkring 1830, att ”de gängse sjukdomarne voro nervösa och rheumatiska Katarrhal-febrar (ögoninflammationer), Pleuresier (lunginflammationer) och Påssjuka”.

Han skrev om påssjukan, att ”laxermedel, vilka allmogen i varje sjukdoms början tillgriper, skadade alltid och befördade alltid svullnadens flyttning”. Fastän påssjukan var både allmän och förenad med ”svåra symtommer, afled dock ingen deraf”.

Distriktsläkare Lindström berättade i sin årsberättelse för 1842-43 att de vanligaste sjukdomarna var järnbristanemi, magkatarr, matsmältningsrubbnings och rheumatiska åkommor.

Andra exempel på sjukdomar

- Vanligast var magkatarr
- Konstitutionella sjukdomar som Engelska Sjukan liksom sjukdomar i hjärna, ryggmärg och nervsystem
- Sjukdomar i sinnesorganen. Ett barn hade ex. stoppat in en ärtä i örat. Ögoninflammationerna hade börjat avta då samerna börjat byta ut kåtan med sin eldstad mot timrade bostäder
- Sjukdomar i cirkulations och andningsorganen
- Sjukdomar i matsmältningsorganen. Faryngit, inflammation i svalget, var mycket vanliga till följd av det allmänna bruket att tugga snus och stark tobak
- Sjukdomar i urin och fortplantningsorganen. Njurproblem, utebliven menstruation, tjocktarmsinflammation, etc.
- Sjukdomar i rörelseorganen och benen. Ex. reumatism. Ledskador var också vanliga men läkarna kom sällan eller aldrig i kontakt med dem eftersom allmänheten då föredrog ”qvacksalvare”
- Sjukdomar i hud- och bindväv. Ex. handinfektioner och bältros.

Veneriska sjukdomar

Genberg fick, liksom andra läkare, även ta hand om veneriskt smittade personer. Så spred till exempel ”en vandrande Quinsperson” sjukdomen i skellefteåbygden 1824 och tre fall sändes till ”Läns Lazarett” i Umeå, liksom en man från ”Norsjö kapell”. Denne hade inte varit i kontakt med någon smittad person, men hade som barn för 20 år sedan ”jemte föräldrarna hafva haft” sjukdomen.

Hårdast drabbad av veneriska sjukdomar var nog Ursviken med sin genomströmning av sjömän.

Tyfus

Tyfus förekom ofta. År 1862 var det en epidemi i Jörn-området där 24 personer insjuknade. De som dog var en pojke 7 år, en man 55 år och tre kvinnor 22, 23 och 50 år gamla. Läkaren Lindström dog själv 1869 i sjukdomen.

Sinnessjukdom

Varje år förekom fall av sinnessjukdom. År 1863 hade fyra personer fått diagnosen och på Skellefteå Sockens bekostnad blivit sända till Härnösands hospital.

Smittkoppor

Under smittkoppepidemin 1863 insjuknade 48 i varav 2 dog. Smittan spreds från Ursviken till nio byar inom Skellefteå kommun.

— Enligt från Herr Provincialläkaren Doktor Lindström i Skellefteå till Kon:s Bef:de ingången rapport, har under den sednaste tiden inom Ursviks byar och Sävenäs egendom förekommit 28 sjukdomsfall af smittkoppor, isynnerhet bland barn under 10 år; men lyckligtvis har sjukdomen i allmänhet aflyttat lindrigt och blott ett dödsfall deraf inträffat. Sjukdomens uppkomst anses härleda sig från tre norra sjömän, som under förlidne höst voro boende uti Ursviks by och hvilka dermed voro behäftade samt hafva spridit sig genom personer, som samtidigt voro i arbete på stället.

1863-03-11 Skellefteå Nya Tidning berättade att smittkoppor kommit till Ursviken

Mjältbrand

Åren 1869-1870 inträffade åtskilliga mjältbrandsfall bland kreaturen i Ursviken. År 1870 rapporterade provinsialläkare Bergvall att även två personer insjuknat då de deltagit i slakt av de sjuka djuren. Dessutom avled tre mindre husdjur sedan de ätit av slaktrenset.

Difteri

Provinsialläkare Gustaf Geete berättade i sin årsberättelse 1881 att en fyraårig pojke dog i Bäck och hans föräldrar och tre syskon blivit sjuka. I en närbelägen gård blev två i 20 årsaldern sjuka.

Difterin kom förmodligen från Kåsböle då byarna hade en gemensam kvarn och många drack sitt kaffe i

backstugan och använde då kanske gemensamma kok- eller dryckeskärl.

I närbelägna byn Burvik blev två barn sjuka efter att ha besökt Bäck men de tillfrisknade. De sjukas kläder brändes.

Difterifall (strypsjuka) anmäldes också vid Löwenäs sågverk i Sävenäs. I en av brukskasernerna insjuknade fem barn men alla tillfrisknade. I en annan familj två barn varav en fyraåring avled. Bruksägaren lyckades avgränsa huset med de sjuka.

Det är troligt att även denna smitta kom från Kåsböle då de brukade avyttra sina jordbruksprodukter i Sävenäs.

Pandemin Kolera

Kolera-sjukdomens kännetecken:

1. Förebud till sjukdomen äro: allmänt illamående, matthet, oro, dragningar i wadorna, minskad matlust, qwal och tryckning i mag-gro-pen, buller och spänningar i underlifwet, med eller utan diarrhé eller lindrig kräkning, tyngd i hufswudet, sömnlöshet, swindelaktighet.

2. Utbildad Kolera, som äfwen stundom utan föregående illamående plöteligt utbryter, igenkännes af ymniga, ofta påkommande kräkningar och afföringar af en tunn, färglös wärsta, ofsläklig törr, stor kraftlöshet, bränad i maggro-pen, ångslan och wända, fram-p i ben och armar, en egen heshet i rösten, kall tunga och andedrägt, swag och nästan omärklig puls, iskyla först i händer och fötter och sedermera äfwen i den öf-riga kroppen, blåaktig hudfärg, afstannad urin-afgång, infallet ansigte o. s. w.

Utom den egentliga Kolera-sjukdomen behöf-
wer man äfwen lära känna:

3. Kolera-diarrhé. Så kallar man ett diarrhé utan särdeles illamående, ofta till och med åtföljdt af stark matlust, hwilket plägar wara gängse på ställen der Kolera härjar; det förtjenar desto helbre en särdeles uppmärksamhet, som det i sin begynnelse ej sällan kan hejdas genom enkla medel, men lemnadt åt sig sjelft ofta öfwer-går till ett anfall af utbildad Kolera.

1848-07-24 Man hade många artiklar om kolerans kännetecken, hur man skyddar sig och läkemedel för sjuka. Senapsdeg över magen, åderlätning och kräkmedel var exempel på kurer. Koleran kallades också "den violetta döden" då huden missfärgades i svart och blått (Norrlands-posten)

Kolera sprids genom vatten, mjölk och andra födoämnen. När den 1830 första gången kom till Europa så var de första åtgärderna att förstärka gränsskyddet och införa karantänsbestämmelser.

Men koleran dödade mellan åren 1830-1896 enligt Wikipedia kanske så mycket som 100 miljoner européer ... Siffran är dock omstridd

Epidemin 1831 började i England. År 1834 drabbades Sverige för första gången. Den epidemin höll i sig till 1838.

År 1848 drabbade en ny våg av kolera och blossade upp varje sommar fram till 1858. Antalet dödsoffer blev dock mindre i, kanske för att en viss immunitet hade uppstått.

I mitten av 1860-talet kom ännu en våg som spred sig så långt norrut som till Haparanda i nordligaste Sverige.

Koleran kom i augusti 1866 till Skellefteå över Ursvikens. Det var ångfartyget "Haparanda" som förde smittan med sig på sin väg uppför norrlandskusten. Ett provisoriskt kolerasjukhus med sköterskor inrättades på en avskild strand vid Ursvikens hamn men intagna kunde snart utskrivas.

Fyra personer dog dock. De fördes nattetid de 1 ½ milen till kyrkogården i Skellefteå under skral och fyl-
leri mot 25 riksdalers betalning.

En kvinna i Stämmingsgården dog också av sjukdomen utan känd koppling till de kolerasjuka. Men sannolikt besökte hon begravingen eller graven.

År 1883 dök koleran än en gång upp i Europa. Epidemin höll i sig till 1896, men framsteg inom medicinen och förbättrade sanitetssystem har därefter i stort sett hållit koleran borta från Europa.

Pandemin Ryska Snuvan

Influsansen har nu äfwen gjort sitt inträde i vår stad och fringliggande landsbygd. 3 staden torde de i influensa sjukas antal helt varit uppgå till ett hundratal, eller med andra ord sjukdomen har hemjött nära nog hvarje familj. 3 en familj här i staden om 13 personer lågo i måndags 12 st. insjutnade i influensa.

1890-01-16 Skellefteå Nya Tidning

Influensapandemin Ryska snuvan 1889-1892 spreds över hela världen på ungefär fyra månader och beräknas totalt ha orsakat runt en miljon dödsfall.

Namnet kommer av att Sankt Petersburg var den första plats i Europa där fall rapporteras. Ryska snuvan är den första influensapandemi för vilken det finns detaljerad information. Men, namnet förefaller ha uppstått efter det att epidemin tog slut. I tidningarna refererade man bara till "influsansen".

De första fallen i Sverige rapporterades i december 1889. Tidigare hade man haft en influensa i Sverige vintern 1874-1875.

I mellersta och södra Sverige slog den hårt bland de i medelåldern medan barn och gamla blev sjuka i liten omfattning. I Stockholm insjuknade 70 % av de i åldern 21-60 år och antalet döda i lunginflammation femfaldigades.

Men Norrland förskonade i stor utsträckning. Orsaken var att järnvägen slutade i Örnsköldsvik. ”Jernvägspersonalen var i allmänhet mycket tidigt och mangrant angripen”. Viss smitta kom dock in sjövägen.

När Spanska Sjukan kom 1918-1920 och dödade ca 40,000 i Sverige så drabbades Norrland hårdast då man inte byggt upp immunitet under Ryska Snuvan och andra influensor.

Stig Sandström, stigsand49@gmail.com